

Стаття посвящена розгляду проблем розвитку місцевого самоуправління в умовах формування і розвитку конституціоналізму в Україні. Исследовано недоліки конституційно-правового закріплення форм непрямого здійснення місцевого самоуправління в Україні і окреслено шляхи їх удосконалення.

Ключевые слова: місцеве самоуправління, територіальна громада, форми прямої демократії, конституційно-правове регулювання.

Summary

Dutka G.I. The Main Directions of Local Governments' Development in Terms of the Formation of Constitutionalism in Ukraine. – Article.

The article is devoted to the problems of local government in the formation and development of constitutionalism in Ukraine. The shortcomings of constitutional and legal forms of direct realization of local government in Ukraine and ways to improve them.

Key words: local government, local community, forms of direct democracy, constitutional and legal regulation.

УДК 340.114

А. О. Запорожченко

асистент кафедри права ЄС і
порівняльного правознавства
Національного університету
«Одеська юридична академія»

«ЕВТАНАЗІЯ» ТА «ПРАВО ПОМЕРТИ ЛЕГКО ТА ГІДНО»: КВІТЕНСЕНЦІЯ ТЕРМІНІВ ТА ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

Постановка проблеми. Останнім часом проблема правового статусу людини та громадянина набувають вагомий актуальності. Підвищений інтерес до зазначеної проблеми обумовлюється перш за все тим, що більшість з країн пострадянського простору переживають період переоцінки суспільних пріоритетів та соціальних цінностей.

Особливу цікавість викликає таке «ноу-хау» в галузі прав людини як право на смерть, задовольняючи який виникає ряд питань, зокрема: як співвідноситься між собою евтаназія, право на смерть та право на життя?

І наскільки правильним є вживання в наукових колах терміну «право на смерть»? Відповідь на ці питання повинне мати наукове підґрунтя. Важливе значення для дослідження та вивчення того чи іншого явища має те, яке смислове навантаження включається в цій чи інший термін, тому більш вірний підібраний термін дає можливість визначити характеристики, можливості та основні ознаки того чи іншого правового явища. В науковій літературі по різному визначають термін «евтаназія» та встановлюють свої межі співвідношення з правом на смерть. Тому потрібно з'ясування та уточнення цих термінів.

Ступінь наукової розробки. Робіт, присвячених проблемам легалізації та наукового підґрунтя процедури евтаназії, в науковій літературі досить багато. Проблемами співвідношення права на смерть та права на життя через призму здійснення процедури евтаназії займаються багато вчених: М.І. Ковальов, М.Н. Малєїна, І.А. Міхайлова, В.А. Глушков, М.М. Зорецький, Е.Є. Черніков, Н.М. Чернікова, А.П. Громов, О.М. Добровольська, О.С. Капінус, Є.К. Фомичев та багато ін. Ступень розробки полягає в тому, що в системі прав людини категорії щодо права на смерть через призму співвідношення з евтаназією практично не висвітлені. Кінцевою цілю цього дослідження є розкриття понятійно-категоріального розуміння евтаназії через його складові та надання критичної оцінки терміну «право на смерть», відштовхуюсь від їхнього співвідношення між собою.

Мета статті полягає в дослідженні та в з'ясуванні значення терміну евтаназії та права на смерть, відштовхуючись від їхнього співвідношення між собою.

Виклад основного матеріалу. Поняття евтаназії неоднозначно визначається як в етико-філософській, юридичній, так і в медичній літературі. Тому ускладнюється сам процес дослідження джерел, в яких немає однозначного визначення терміну евтаназії. На думку Жака Судо: «не існує більш двозначного слова, ніж евтаназія» [9]. Але можливо ще не пізно повернути евтаназії справжнє її визначення, корені якого слід бачити в тлумаченні цього терміну самим його засновником Ф.Бекона. І хоча термін евтаназії було спотворено фашистськими ідеологами, після

чого все частіше почав вживатися термін «примусова евтаназія», слід повернутися до визначення, яке дав Ф. Бекон: «Я абсолютно переконаний, що борг лікаря полягає не тільки в тому, щоб відновлювати здоров'я, але і в тому, щоб полегшувати страждання і муки, заподіяні хворобами, і це не тільки тоді, коли таке полегшення болю як небезпечного симптому хвороби може привести до одужання, але навіть і в тому випадку, коли вже немає абсолютно ніякої надії на порятунок і можна лише зробити саме смерть більш легкою та спокійною, тому що ця евтаназія, про яку так мріяв Август, вже сама по собі є не малим щастям; прикладом такої щасливої смерті може служити кончина Антонія Пія, який, здавалося, не помер, а заснув глибоким солодким сном. Те ж саме, як кажуть, випало і на долю Епікура: коли його стан стало безнадійним, він заглушив всі почуття і біль у шлунку, упившись вином, звідки і ці слова епіграми: І потім вже п'яний він випив води Стіксу, тобто вином заглушив гіркоту стігійської води. А в наш час у лікарів існують свого роду священний звичай залишитися біля ліжка хворого і після того, як втрачена остання надія на порятунок, і тут, на мою думку, якщо б вони хотіли бути вірними своєму обов'язку і почуттю гуманності, вони повинні були б і збільшити свої пізнання в медицині, і докласти (в той же час) усі сили, щоб полегшити відхід з життя того, в кому ще не згасло дихання.» (Ф.Бекон «Про гідність та примноження наук») [7].

Евтаназія (від грец «еу» – «хороший» і «танатос» – «смерть») - практика припинення (або скорочення) життя людини, що страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, задоволення прохання хворого в безболісної або мінімально болісній формі припинення його страждання.

Наприклад, за визначенням голландського законодавства – «евтаназією називається всяке діяння, спрямоване на те, щоб покласти кінець життю тієї чи іншої особистості, йдучи назустріч її власним бажанням, і виконане незацікавленою особою» [5]. Але, слід зауважити, що в цьому визначенні не йде мова про тяжкі страждання обумовленні невиліковним захворюванням.

«Короткий оксфордський словник» дає три значення слова «евтаназія»: перший – «спокійна і легка смерть», друге – «засіб для

цього», третє – «дії по її здійсненню» [4].

Визначення терміна «евтаназія» представлено в декларації з евтаназії ВООЗ у 1987 р.: «Акт навмисного переривання життя пацієнта, навіть виконаний на прохання самого пацієнта або на прохання його найближчих родичів, є неетичним. Це не звільняє лікаря від врахування бажання» [6].

Більш розвернуто евтаназія розуміється в якості бездіяльності чи умисній дії медичного працівника, яка вчиняється відповідно до явних прохань інформованого хворого чи його законного представника з метою припинення фізичних та психічних страждань хворого, який перебуває за медичними показниками в стані, що загрожує життю, внаслідок чого настає смерть [2, с. 21].

Термін евтаназії можна розглядати в широкому та вузькому сенсах:

1. у вузькому, – коли під евтаназією розуміється лише дія або засіб по досягненню легкої смерті. В даному випадку, термін евтаназія буде медичним терміном, а для теоретиків правознавців, цей термін буде означати саме процес реалізації права на легку та гідну смерть.

2. в широкому, – коли поняття евтаназії розглядається як полісемантичне, комплексне поняття, що включає в себе біолого-медичний, правовий, філософський, релігійний, морально-етнічний аспекти.

Морально-етнічний аспект визначає межі переривання життя людини, виходячи з принципів гуманності, моральності та милосердя. Також визначає співвідношення розвитку суспільних відносин стосовно цього питання з етикою медичної професії.

Біолого-медичний аспект визначає категорію пацієнтів, по відношенню до яких можливе використання процедури евтаназії. Це по-перше. По-друге, медичний аспект – сам процес, що передуює реалізації права на гідну смерть, а саме яким чином та в яких умовах можливе проведення евтаназії.

Релігійний аспект визначає відношення церкви та релігійних людей до здійснення евтаназії. Згідно з їхньою ідеологією: «Життя людини дано Богом та не хто не в праві її переривати».

Філософський аспект визначає місце такого явища, як евтаназія в контексті буття через призму філософського визначення життя та смерті.

Правовий аспект – це безпосередньо придбання та реалізація права на легку та гідну смерть. Він реалізується через два напрями: теоретичний та практичний. Теоретичний напрям вимагає підготовки теоретичної бази стосовно таких питань: що таке право на смерть, як воно співіснує з правом на життя, як співвідноситься з правом на самогубство, урахування правових наслідків у випадку легалізації евтаназії та ін. Практичний напрям – це легалізація правової процедури евтаназії. Цій напрям безпосередньо має прив'язку до «букви» закону. Він націлений на виконання конкретних завдань правової практики.

Евтаназія в правовому аспекті реалізується через придбання права на легку та гідну смерть. Тому, виходячи з вищевикладеного, доходимо висновку, що «евтаназія» та «право на легку та гідну смерть» – це не одне і теж. Дані поняття не є синонімами, хоча в науковій літературі такий стан речей має місце бути. Поняття «евтаназія» набагато ширше та об'ємніше.

Евтаназія має місце при наявності певних умов, а саме:

- людина повинна бути смертельно хворою та вмирати в тяжких муках;
- при вживанні препарату (-ів), що викликає (-ють) смерть (річ йде про активну евтаназію), а також якщо хворого позбавляють всього того, що потрібно для продовження його існування, за винятком знеболюючих препаратів (річ йде про пасивну евтаназію), але в цьому випадку слід відрізнити від права пацієнта на відмову від медичного втручання;
  - надання повної інформації про стан здоров'я хворого;
  - точна та беззаперечна доведеність неможливості врятувати життя, встановлена колегією лікарів-спеціалістів у цій галузі при обов'язковій одноставності;
  - добровільне, усвідомлене, вольове бажання хворою людиною померти (воно повинно мати письмову форму);
  - бажання хворого повинно бути виконано незацікавленою особою: спеціальним суб'єктом – медичним представником (з іншої медичної установи);

- дія медичного представника повинна бути усвідомленою та включати в себе інтелектуальний та вольовий аспект;
- наявність згоди близьких родичів хворого (в певних випадках);
- попереднє повідомлення в органи прокуратури;

Аналізуючи всі «плюси» та «мінуси» зазначених визначень, ми можемо виділити основні характерні риси терміну «евтаназії». По-перше, евтаназією повинна охоплюватися певна діяльність. Причому під поняттям «діяльність» бажано розуміти як поведінку у формі активних дій, так і пасивну бездіяльність. Крім того, вищевказана діяльність повинна здійснюватися спеціальним суб'єктом - медичним працівником, до числа яких можна віднести як лікаря, так і допоміжний медичний персонал (медична сестра, фельдшер та ін.) Наступною характерною рисою евтаназії є те, що ця діяльність відбувається медичним працівником свідомо, в стані, в якому він міг розуміти значення своїх дій (інтелектуальний аспект), зміг керувати ними (вольовий аспект) та зміг передбачити її наслідки. І, мабуть, останньою характерною рисою евтаназії є те, що вона тягне за собою смерть пацієнта. Ось саме ті основні риси, які характеризують евтаназію як діяльність певного виду. Але крім цих характерних рис евтаназії, повинна відбуватися за наявності певних умов. До таких доцільно віднести:

1) наявність невиліковної хвороби пацієнта, наслідком якої є нестерпні страждання фізичного, психічного, морального або іншого характеру;

2) вказана діяльність медичних працівників має чітко визначений вектор, оскільки вона має бути спрямована виключно на припинення зазначених страждань пацієнта;

3) зазначена діяльність здійснюється виключно за усвідомленим проханням пацієнта,

4) в випадку, якщо стан пацієнта не може забезпечити свого волевиявлення щодо здійснення евтаназії, – достатньо прохання його законного представника. Але, слід зауважити, що в цьому випадку можливе зловживання цим правом, тому потрібно створювати незалежні лікарські колегії двох інстанцій, при проходженні яких було одностайне

підтвердження того факту що людина помере. Бо як усім відому хворі можуть виходити з цього стану;

5) пацієнт або його законний представник повинні бути повністю, об'єктивно і своєчасно повідомлені про незворотність наслідків такої діяльності.

В якійсь мірі сам термін «право на смерть» звучить парадоксально, тому що протягом століть основою всіх людських прав було право на життя. Якщо процес смерті знаходиться в не зоні особистісного контролю, то «право померти» стає проблемою. Що мається на увазі: право людини на життя передбачає право, а не обов'язок жити [1].

На жаль, якщо виходити з права людини самостійно розпоряджатися своїм життям, аж до відмови від неї, то евтаназія є просто засобом здійснення цього права.

Кожен має права розпоряджатися своїм життям на свій розсуд. Якщо існує право на життя, припустимо можливість існування такого права як «право на смерть». В цьому випадку, це було б внутрішнім протиріччям для законодавця, чийм основним принципом є захист життя.

Акцент все ж таки ставиться на життя: це життя потрібно захищати, а не смерть. Існує право померти гідно, по-людськи, без зайвих страждань. Тут йде мова про повагу людської гідності. Але це право не звільняє від закону про охорону життя.

Конституційне встановлення права на життя логічно означає юридичне закріплення права людини на смерть.

Очевидно, коли право на життя належить до особистих прав людини, її реалізація здійснюється ним індивідуально і самостійно, незалежно від волі інших.

Але все-таки, які правомочності дає нам «право на смерть». Якщо враховувати, що це добровільне і самостійно реалізоване право, то в голову приходять тільки одне – реалізація «права на самогубство». Але і тут ми можемо знайти прямо протилежну точку зору: професор

Ковальов М. І. в своїй статті «Право на життя і право на смерть» дає вичерпний розбір поняттю самогубства. Автор статті наводить приклади з життєвих випадків, на підставі яких доводить, що позбавлення себе життя не у всіх випадках може бути добровільним і дає своє визначення

самогубства. «Під самогубством слід розуміти власноручне, свідоме і добровільне позбавлення себе життя за будь-яких причин, крім випадків свідомого впливу на людину з боку інших осіб, під впливом якого він приймає рішення піти з життя не добровільно, а в силу безвихідній ситуації, що склалася з волі цих осіб» [3].

Немає жодних вагомих аргументів проти того, щоб проголосити, що людина має право на життя і на смерть. Обидва ці людські права настільки тісно пов'язані один з одним, що є двома сторонами однієї медалі та відділення одного від іншого відразу ж тягне ряд питань, і якщо з правом на життя ще більш-менш все зрозуміло, то з правом на смерть виникає маса питань. Що стосується суїциду, слід розуміти, що це область взаємодії людини зі своєю долею, а не суспільні відносини і закріплення права на смерть не вирішить ніяких проблем.

Людина не стане звирятися з Конституцією, перебуваючи на межі життя і смерті, здійснюючи самогубство. Кількість суїцидів не зміниться, а єдиний здвиг, який відбудеться – це суспільний резонанс навколо цієї проблеми. Тут хотілося б погодитися з думкою М. І. Ковальова, що дане питання вимагає не правового закріплення, а вироблення певного принципу, неписаного правила. Роль держави тут повинна виражатися у підтримці та закріпленні сутності людини, як сукупності всіх суспільних відносин [2].

Висновки. Отже, в результаті дослідження з'ясувалось наступне: нормативне закріплення права на смерть не вірне, тому що безпосередньо самого права на смерть просто бути не може. Смерть – це не невід'ємна складова життя. Якщо ми говоримо про право на життя, то вже автоматично включаємо в це право кінцевий етап реалізації даного права, тобто смерть (а не право на смерть). Право на життя – це право, а не обов'язок, тому людини (виходячи з правових цінностей) може на свій розсуд розпоряджатися цим правом. Якщо ми буде розглядати право на смерть, то в даному випадку правильніше буде говорити про право на самогубство, яке на сьогоднішній день закріплено нормативно просто бути не може, та і в цьому сенсу немає.

Інший випадок, коли людина вмирає в страшних муках, добровільно

і усвідомлено виявляє бажанням померти. В даному випадку, правильніше говорити про реалізацію не права на смерть, а права померти легко та гідно (в науковій літературі теж можна зустріти термін «право на гідну смерть»). Право померти легко та гідно включає також право на лікування за допомогою гуманних методів: вони повинні бути спрямовані на те, щоб полегшити страждання і смуток, допомогти померти спокійно, без непотрібної і безкінечної боротьби. Таке гуманне лікування завжди закінчується лише природною смертю, без штучної її провокації (пасивна евтаназія). Це означає, що вдаватися до штучних методів, які лише уповільнюють процес вмирання, потрібно продумано та відповідно до їх доцільності. Все повинно вирішуватися з урахуванням, насамперед, інтересів самого хворого. Вважаю доцільним, співвіднести право померти легко та гідно з правом на самогубство. З правової точки зору, на мій погляд, треба відокремити ці поняття, так як в нормативному закріпленні права на самогубство не має сенсу, це, по-перше, а по-друге, слід розуміти, що це область взаємодії людини зі своєю долею, а не суспільні відносини. Що ж стосується, права на легку та гідну смерть, по-перше, реалізація цього права – це вже суспільні відносини, а по-друге, людина все ж таки помре, це, лише, питання часу та вирішення питання про спосіб уходу її з життя.

Поняття евтаназії розглядається як полісемантичне, комплексне поняття, яке включає в себе правовий аспект. Саме правовий аспект дає підґрунтя реалізації права померти гідно та легко. Право померти легко та гідно використовується як основний засіб декриміналізації евтаназії, трактування її в якості однієї з форм реалізації права на життя в аспекті розпорядження життям.

Література

1. Домбровська О. Щодо правових аспектів легалізації евтаназії / О. Домбровська // Право України. – 2008. – № 10. – С. 20-23.
2. Ковалев М. И. Право на жизнь и право на смерть / М.И. Ковалев // Государство и право. – 1992. – № 7. – С. 68-75.
3. Крылова Н. Е. Эвтаназия: уголовно-правовой аспект / Н.Е. Крылова // Вестник Московского университета. – 2002. – № 2. – С. 17-37
4. Краткий оксфордский словарь [Электронный ресурс] // Универсальная

библиотека online. – Режим доступу: http://www.biblioclub.ru/dictionaries.php?action=dict&dict_id=.

5. Е.О. Маляева. Возможна ли легализация эвтаназии в России. [Электронный ресурс] / Маляева Е.О. – Режим доступу: <http://bono-esse.ru/blizzard/RPP/M/ORGZDRAV/MP/evtanasiya.html>.

6. Е.Э. Черников. Право врача на эвтаназию: проблемы, суждения, поиск альтернативы. [Электронный ресурс] / Черников Е.Э. // Газета «Новости медицины и фармации». – Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/4173>.

7. Дилеми біоетики: аборт, евтаназія, трансплантологія. [Электронный ресурс]// Big library. – Режим доступу: http://www.big-library.com.ua/book/45_Prikladna_etika/4219_23Dilemi_bioetiki_abort_evtanaziya_transplantologiya.

8. Судо Ж. Эвтаназия. [Электронный ресурс] / Ж. Судо // Big library.- Режим доступу: http://www.kcn.ru/tat_ru/religion/catholic/bioeutah.htm.

Анотація

Запорожченко А.О. «Право померти гідно», «евтаназія»: поняття та їх співвідношення. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду таких понять як «право померти легко та гідно», «евтаназія» виходячи з їх співвідношення між собою. Евтаназію слід розглядати як комплексне поняття, яке складається з певних аспектів. Дається критична оцінка «існуванню» в наукових колах такого права як право на смерть. Також, в роботі торкнулися проблеми співвідношення права померти гідно з правом на самогубство та з правом на життя.

Ключові слова: евтаназія, право на смерть, право на гідну смерть, право на життя, право на самогубство, медицина.

Аннотация

Запорожченко А.О. «Право умереть легко и достойно», «эвтаназия»: понятие и их соотношение». – Статья.

Статья посвящена рассмотрению таких понятий как «право на достойную смерть», «эвтаназия» исходя из их соотношения между собой. Эвтаназию следует рассматривать как комплексное понятие, состоящее из определенных аспектов. Дается критическая оценка «существованию» в научных кругах такого права как право на смерть. Так же, в работе затронуты проблемы соотношения права умереть достойно с правом на самоубийство и с правом на жизнь.

Ключевые слова: эвтаназия, право на смерть, право на достойную смерть, право на жизнь, право на самоубийство, медицина.

Summary

A. A. Zaporozhchenko. «Right to Die with Dignity», «Euthanasia»: «Notions and Their Correlation». – Article.

The article examines the concepts of *a right to die with dignity and easiness* and of *euthanasia* based on their correlation. Euthanasia should be considered as a complex concept, which consists of certain aspects. The critical assessment of *existence* in academia such rights as the right to die. Also, the article deals with the correlation between the right to die with dignity and the right to suicide and the right to life.

Key words: euthanasia, right to death, right to worthy death, death, right to life, right to suicide, medicine.

